

Onsterfelijkheid in fragmenten

De Aetia van Callimachus: teloorgang en reconstructie

JACQUELINE KLOOSTER

Inleiding: Callimachus en de volière van de Muzen

Callimachus van Cyrene was waarschijnlijk een van de geleerdste mensen van zijn tijd. En in het Alexandrië van de 3de eeuw v.C. wilde dat wat zeggen. In de befaamde bibliotheek en het daaraan verbonden *Mousetion* (Muzenheiligdom) waren slechts de knapste, origineelste en beste geleerden en literatoren werkzaam. Aangetrokken door de genereuze subsidie van de Macedonische vorsten Ptolemaeus Soter (I) Philadelphus (II) en Euergetes (III), vormden zij tezamen, zoals de satiricus en tijdgenoot Timon van Phlius het onvergetelijk verwoordt “de volière van de Muzen”, waar behalve eruditie ook pedant gekibbel aan de orde van de dag geweest moet zijn.

πολλοὶ μὲν βόσκονται ἐν Αἰγύπτῳ πολυφύλῳ
βιβλιακοὶ χαρακίται ἀπειρίτα δηριόωντες
Μουσέων ἐν ταλάρῳ... (*Supplementum Hellenisticum* 786)

In Egypte, land van vele stammen, worden veel boekwijze krabbe-
laars gevoederd, onophoudelijk kibbelend in de volière van de
Muzen... (mijn vertaling)

Met name koning Ptolemaeus II verzamelde deze volière van vooraanstaande filologen en wetenschappers aan zijn hof om zo de andere opvolgers van Alexander de Grote naar de kroon te steken. Hij wilde zich presenteren als erfgenaam bij uitstek van de Griekse *paideia* (cultuurgoed, algemene ontwikkeling). Over zijn bibliofilie doen tekenende anekdotes de ronde.¹ Zo zou hij 70 of 72 geleerden individueel aan het werk hebben gezet om het Oude Testament te vertalen uit het Hebreeuws, wat resulteerde in een – wonder boven

¹ Dit verhaal wordt aanvankelijk verteld in de zogenaamde Aristeasbrief (een pseudepigrafisch geschrift uit de 2de eeuw v.C.), en later in Flavius Josephus, *Ant. Jud.*, XII, ii en Philo Alexandrinus *De vita Moysis*, II, vi.

wonder – *verbatim* gelijkkluidende Griekse vertaling, de *Septuagint*. Daarnaast zou hij van elk schip dat aanlegde in Alexandrië de boekrollen in beslag hebben laten nemen, en bovendien voor een aanzienlijke borgsom de originele manuscripten van de Atheense tragici hebben geleend. Hij liet deze manuscripten kopiëren, stuurde de kopieën terug naar Athene en verspeelde zo de borg.² Dat is dus de context waarin we Callimachus, hofdichter en bibliothecaris, kunnen plaatsen.

Van Callimachus weten we dat hij onder meer verantwoordelijk was voor een Catalogus (de zogenaamde *Pinakes*) van de naar schatting 500.000 boekrollen uit de bibliotheek, geordend naar genre en auteur, en ook dat hij geleerde prozatraktaten schreef over de meest uiteenlopende onderwerpen: *Over nimfen*, *Over de kolonisatie van eilanden en hun naamsveranderingen*, *Over winden*, *Over de veranderingen van namen bij vissen* en ga zo maar door.³ De informatie die hij in deze geschriften verwerkte was waarschijnlijk vooral afkomstig uit andere boeken. Alles wat het weten waard was, was immers beschikbaar in de bibliotheek van Alexandrië: de bibliotheek was een wereld op zichzelf.

De *Aetia* van Callimachus

Voor zover Callimachus bij ons echter bekend is – hij behoorde niet tot de canon van schoolauteurs en is dus gedeeltelijk fragmentarisch overgeleverd – is het vooral als dichter: naast zijn wetenschappelijke werk schreef hij een aantal grote dichtwerken, die enorme invloed uitoefenden op de latere Romeinse poëzie van bijvoorbeeld Catullus, Ovidius en Vergilius. Zijn zes godenhymnen zijn vrijwel compleet overgeleverd, en ook een heleboel van zijn scherpzinnige epigrammen, zo'n beetje het beste wat het genre te bieden heeft. Verder kennen we fragmenten van een boek met jambische poëzie, en van een kort epos over een gastvrije oude vrouw die de held Theseus onthaalt, *Hecale*, en natuurlijk van de vermaarde *Aetia*, in de oudheid bekend als zijn meesterwerk. Ook in deze poëzie verloochent de belezenheid en eruditie van de auteur zich niet, maar neemt toch steeds een speelse, geestige vorm aan en wordt nooit droog of pompeus. Een stijlideaal dat Callimachus *λεπτότης* ('raffinement', 'elegantie') noemt.

Wellicht het beroemdste gedeelte van Callimachus' *Aetia* werd in 1927 voor het eerst gepubliceerd, namelijk *P. Oxy.* vol. XVII no. 2079 fr. 1,

² Gal. in *Hippoc. Epid.* CMG 5,10,2,1,78f.

³ Zie de *Suda* s.v. *Kallimachos*.

waarvan al gauw duidelijk werd dat het de proloog moest zijn van de verder uiterst fragmentarisch overgeleverde *Aetia*.⁴ De polemieek van het voorwoord, gericht tegen anonieme criticasters, voor de gelegenheid aangeroepen als mythische tovenaars met het boze oog, Telchinen, loog er niet om:

Πολλά]ι μοι Τελχίνες ἐπιτρύζουσιν ἀ[οιδῆ,
 νήιδε]ς οἱ Μούσης οὐκ ἐγένοντο φίλοι,
 εἴνεκεν οὐχ ἐν ἄεισμα διηνεκὲς ἢ βασιλ[η
]ας ἐν πολλαῖς ἦγνυσα χιλιάσιν
 ἢ]ους ἦρωας, ἔπος δ' ἐπὶ τυτθὸν ἐλ[ίσσω 5
 παῖς ἄτε, τῶν δ' ἐτέων ἢ δεκάς οὐκ ὀλίγη.
 [...]
 μηδ' ἀπ' ἐμεῦ διφᾶ]τε μέγα ψοφέουσιν ἀοιδῆν
 τίκτησθαι· βροντᾶ]ν οὐκ ἐμόν, [ἀλλὰ] Διός.' 20
 καὶ γὰρ ὅτ]ε πρότιστον ἐμοῖς ἐπὶ δέλτον ἔθηκα
 γούνασι]ν, Ἀ[πό]λλων εἶπεν ὅ μοι Λύκιος·
 '.....]... ἀοιδέ, τὸ μὲν θύος ὅτι πάχιστον
 θρέψαι, τῆ]ν Μοῦσαν δ' ὠγαθὲ λεπταλέην·
 πρὸς δέ σε] καὶ τόδ' ἄνωγα, τὰ μὴ πατέουσιν ἄμαζαι 25
 τὰ στειβει]ν, ἐτέρων ἴχνια μὴ καθ' ὀμά
 δίφρον ἐλ]ᾶν μηδ' οἶμον ἀνὰ πλατύν, ἀλλὰ κελεύθους
 ἀτρίπτο]υς, εἰ καὶ στε[ι]γοτέραν ἐλάσεις.'
 τῷ πιθόμη]ν· ἐνὶ τοῖς γὰρ ἀείδομεν οἱ λιγὸν ἦχον
 τέττιγος, θ]όρυβον δ' οὐκ ἐφίλησαν ὄνων.⁵ 30

Vaak brommen de Telchinen tegen mijn gezang
 – met Muzen onbekend en niet hun vriend –
 Daar 'k niet een lied over een vorst van wieg tot graf
] in lange reeksen verzen heb gemaakt,
 Of over een held, maar slechts met woorden speel,
 Zoals een kind, hoewel ik veel kruisjes tel.
 [...]
 Verwacht geen zang vol luid gedreun als mijn product:
 De donder zend ik niet, want dat doet Zeus!
 Toen ik voor het eerst een schrijfplank op mijn knieën nam
 Toen sprak tot mij Apollo Lykios:
 '....] zanger mest het offerdier zo vet je kunt,

⁴ Voor de gecompliceerde tekstoverlevering van de fragmenten, zie Harder (2012: 63-72).

⁵ Tekst: Harder (2012).

Maar houd, mijn vriend, de muze elegant.
 Ook zeg ik je te gaan waar het zwaar verkeer
 Niet rijdt, je wagen niet in iemands spoor
 Te voeren en niet langs een brede weg, maar langs
 Een onbetreden pad, al is 't ook smal.
 Ik luisterde en zing nu met wie 't licht geluid
 Van krekels mint, maar balkende ezels niet.
 [...] (vertaling Annette Harder)⁶

Al zijn ze dan niet bewaard, het lot van Callimachus' *Aetia* is op ironische wijze eigenlijk uitermate Callimacheïsch: van opzettelijk 'fragmentarisch' gecomponeerde elegie (de *Aetia* zijn bewust "niet één enkele ononderbroken zang" zoals de dichter stelt) tot fragmenten tegen wil en dank; van gedicht vol lichaamloze sprekers (dode dichters en tot sterrenbeeld gemaakte haarlokken, zoals ik hieronder zal illustreren) tot 'lichaamloos' gedicht, als men het zo mag formuleren, en van polemische poëtica vol eruditie tot aanleiding voor ingenieuze wetenschappelijke controverses.

Zelf beschrijft Callimachus metapoëtisch het ontstaan van zijn werk. Uit fragmenten en attestaties⁷ valt op te maken dat hij beweerde in een droom als jongeman vanuit Noord-Afrika naar de Griekse dichtersberg van Hesiodus en de Muzen, Helicon, te zijn gevoerd, alwaar hij in een dialoog met deze geleerde schutsgodinnen van de poëzie eindelijk zijn nieuwsgierigheid naar abstruse feiten omtrent aloude gebruiken en rituelen van Griekenland kon stillen. Met charmante zelfironie schetst Callimachus de gretigheid waarmee hij als jonge pedant de godinnen weetjes ontfutselt: een buitenkans!

De inhoud van het gesprek vormt de kern van de eerste twee boeken van de *Aetia*. Boekenwijsheid is *the name of the game*: de nutteloosheid van de wereldvreemde eruditie die wordt geëtaleerd is juist de *pointe*. Zo zeer zelfs dat de Romeinse epigrammaticus Martialis (10.4) eenieder die NIETS over de mensheid wil leren uitnodigt om vooral de *Aetia* te lezen:

Qui legis Oedipoden caligantemque Thyesten,
 Colchidas et Scyllas, quid nisi monstra legis?
 Quid tibi raptus Hylas, quid Parthenopaeus et Attis,
 Quid tibi dormitor proderit Endymion?
 Exutusve puer pinnis labentibus? aut qui

5

⁶ Voor wie deze vertaling integraal wil lezen, samen met ander vertaald werk is er de Nederlandse editie van Annette Harder (2000).

⁷ *Aetia* fr 2. Harder (= fr. 2. Pfeiffer) en Fronto *epist. ad M. Caes.* 1,4,6.

Odit amatrices Hermaphroditus aquas?
 Quid te vana iuvant miserae ludibria chartae?
 Hoc lege, quod possit dicere vita ‘Meum est.’
 Non hic Centauros, non Gorgonas Harpyiasque
 Invenies: hominem pagina nostra sapit. 10
 Sed non vis, Mamurra, tuos cognoscere mores
 Nec te scire: legas Aetia Callimachi.

Jij, die over Oedipus en duistere Thyestes leest, en over Colchische vrouwen en Scylla’s, wat lees jij anders dan monsters? Wat zul je opschieten met een geroofde Hylas, met Parthenopaeus en Attis, en wat met langslaper Endymion? Of met een naakte jongen met uitvallende veren? Of met Hermaphroditus die een hekel heeft aan verliefde wateren? Wat heb je aan de flauwe spelletjes van zielige schrijfsels? Lees liever dat waarvan het Leven zeggen kan: ‘dit is van mij.’ Hier zul je geen Centauren, geen Gorgonen en Harpijen vinden: onze pagina smaakt naar mens. Maar, Mamurra, jij wilt je eigen mores helemaal niet herkennen, of jezelf leren kennen. Nou, lees dan maar de *Aetia* van Callimachus. (mijn vertaling)⁸

En in die zin vormt het werk dan ook een ironische en gestileerde versie van de antieke didactische poëzie zoals de archaïsche dichter Hesiodus ze schreef, in de *Werken en Dagen*, zijn leerdicht over het boerenbestaan. De *Aetia* is het resultaat van veel geleerdheid, maar iets nuttigs zal je er zeker niet uit leren.

Uiteraard kan Callimachus’ droom gelezen worden als een metafoor: Callimachus, jonge *poeta doctus* uit Cyrene, kon in de bibliotheek van Alexandrië, het *Mouseion*, of Muzen-heiligdom, allerlei nu vergeten lokale Griekse annalisten, geschiedschrijvers en dichters raadplegen, en zo inspiratie vinden en een antwoord op zijn prangende vragen, van het type “waarom wordt op het eiland Lindus aan Heracles geofferd onder het uiten van scheldkanonnades?” De *Aetia* is geconcipieerd met de Bibliotheek van Alexandrië als achtergrond, voorwaarde, ja, gesprekspartner.

Daarnaast spelen ook de begunstigers van bibliotheek en *Mouseion*, de Ptolemaeën, natuurlijk een belangrijke rol in het gedicht. Een voorbeeld hiervan is de klaagzang van de haarlok van de jonge vorstin Berenice, die tot eenzaam sterrenbeeld geworden is na het vertrek van het hoofd van haar meesteres (fr. 110). De vorstin had haar haarlok geofferd voor de behouden

⁸ Vergelijkbare kritiek is ook te vinden in de epigrammen *AP* 11.321 (Philippus) en *AP* 11.20 (Antipater van Thessalonica).

terugkeer van haar echtgenoot Ptolemaeus Euergetes uit de oorlog met Syrië, en – zie daar! – daags nadien ontdekte de hof-astronoom Conon een nieuw gesternte aan de hemel: ‘De lok van Berenice’ (nog altijd bekend als *Coma Berenices*). Callimachus wist dit staaltje vleierij elegant te verwerken tot een panegyrisch, maar geestig en subtiel gedicht op het jonge vorstenpaar. Het is ons vooral bekend vanwege de Latijnse versie die Catullus ervan maakte (*carmen* 66).

De *Aetia*: teloorgang en reconstructie

In zekere zin lijkt het lot van de *Aetia* op dat van Berenice’s lok, zoals door Callimachus beschreven. Deze haarstreng, geofferd door de jonge koningin voor een behouden terugkeer van haar geliefde heer, ziet, opgenomen onder de sterren neer op zijn vroegere leefwereld, en spreekt ons toe. Zo werd ook Callimachus’ *Aetia* uiteindelijk meer sterrenbeeld, flonkerende faam, dan gedicht, afgesneden als het was van de bibliotheek van Alexandrië; maar sprak nog altijd. Het definitieve verloren gaan van de *Aetia* vond waarschijnlijk plaats tijdens de vierde kruistocht bij de verwoesting van Constantinopel. Gelukkig was het werk al voor die tijd door talloze geleerden geplunderd voor glossen, becommentarieerd, nagevolgd, geroemd, verguisd of in vertalingen bewerkt. En zo sluimerde de *Aetia*, verspreid in stukjes en brokjes in de geschriften van anderen en in papyri onder het zand als een uiteengeslagen constellatie de lange eeuwen door.

De eerste die weer systematische belangstelling toonde voor het werk was de Florentijnse humanist Angelo Poliziano (1454-1594). En met hem begon het grote karwei van het herstellen, en dat is een proces dat, zoals al opgemerkt, op uitermate Callimacheïsche wijze tot de verbeelding spreekt: het identificeren en verzamelen, het duiden en plaatsen van alle minuscule *Aetia*-citaten, verstrooid over geleerde traktaten, in latere dichters. En dat bij een elegie die, om dat ook nog eens te herhalen, “niet een ononderbroken zang” is. Het moet soms geleken hebben op het oplossen van een kapot cryptogram.

Belangrijke stappen in het reconstructieproces van dit onmogelijke gedicht vormden de uitgave van Frischlin en Stephanus in 1577, Bentleys collectie fragmenten in de uitgave van Graevius in 1697 en Schneiders editie van 1873. Maar de grootste stap voorwaarts werd gedaan in 1949 met de editie van Rudolf Pfeiffer, die voor het eerst ook een substantieel aantal grote papyrusfragmenten kon toevoegen. Zoals hij in het Latijnse voorwoord van zijn grote editie schrijft:

Resurgunt hac tandem aetate ex harenis Aegypti illa quoque Callimachi poetae Cyrenaei carmina, quorum iacturam tot saecula deplorabant.

Eindelijk dan komen in onze tijd ook die gedichten van de dichter Callimachus van Cyrene uit het Egyptische zand tevoorschijn, wier verlies zovele eeuwen betreurd hebben.

Het belang van de papyrologie is in het geval van Callimachus' *Aetia* inderdaad bijzonder groot geweest: niet alleen de befaamde Telchinen-proloog is weer min of meer leesbaar geworden door een papyruspublicatie; ook na Pfeiffer's editie wierpen snippers, uit het Egyptisch zand tevoorschijn gekomen, telkens weer belangrijk nieuw licht op de compositie van de *Aetia*. Hieraan danken we onder meer de *Victoria Berenices*, een Pindarisch aandoende zegezing op de overwinning van koningin Berenice in de paardenraces.⁹

Lichaamloze sprekers: het wonder van de poëzie

Al met al leek het opklinken van Callimachus' stem uit die fragmenten misschien ook nog wel op die andere lichaamloze spreker die hij ons opvoert in de *Aetia*, de paradoxale sprekende dode Simonides. Simonides klaagt in de *Aetia* (fr. 64 Pf = Harder) namelijk steen en been over het feit dat zijn grafmonument, dat zich kennelijk bevond in de Siciliaanse stad Acragas, door een lompe generaal bij het beleg van deze stad rücksichtslos gebruikt is voor de versterking van de stadsmuur:

Οὐδ' ἄν τοι Καμάρινα τόσον κακὸν ὀκκόσον ἀ[ν]δρός
 κινήθεις ὀσίῳ τύμβος ἐπικρεμάσαι·
 καὶ γὰρ ἐμόν κοτε σῆμα, τό μοι πρὸ πόληος ἔχ[ευ]αν
 Ζῆν' Ἄκραγαντῖνοι Ξεῖνι[ο]ν ἄζόμενοι,
 ἴφι κ[α]τ' οὖν ἤρειψεν ἀνήρ κακός, εἴ τιν' ἀκούει[ς] (5)
 Φοίνικ]α πτόλιος σχέτλιον ἠγεμόνα·
 πύργω] δ' ἐγκατέλεξεν ἐμὴν λίθον οὐδὲ τὸ γράμμα
 ἠδέσθ]η τὸ λέγον τόν [μ]ε Λεωπρέπεος
 κείσθαι] Κήτιον ἄνδρα τὸν ἱερόν, ὃς τὰ περισσά
] μνήμην πρῶτος ὃς ἐφρασάμην, (10)

⁹ Voor een compleet overzicht van de Callimachus-papyri en hun edities, zie Harder (2012, vol. I: 63-72).

οὐδ' ὑμ]έας, Πολύδευκες, ὑπέτρεισεν, οἷ με μελά[θ]ρου
 μέλλο]ντος πίπτειν ἐκτὸς ἕθεσθέ κοτε
 δαιτυμ]όνων ἄπο μοῦνον, ὅτε Κρανώνιος [αἰ]αῖ
 ὄλισ[θ]εν μεγάλους οἶκος ἐπὶ [Σ]κοπ[ά]δ[α]ς.
 ὄγκαες, ἀλ..[i..]. γὰρ ἔτ' ἦγ.
 (Harder 2012)

Zelfs niet als je Camarina zou verplaatsen zou je zoveel ellende over je afroepen als door het verplaatsen van de tombe van een heilig man. Want mijn eigen graf, dat de inwoners van Acragas hadden opgetrokken om Zeus de behoeder van gasten te eren, verwoestte eens een slecht man, als u wel eens gehoord hebt van Phoenix, de meedogenloze generaal van die stad. Hij bedde mijn grafsteen in de omwalling en schonk geen aandacht aan de inscriptie die vermeldt dat ik, de zoon van Leoprepes, de heilige man van Ceos, hier lig, ik die allerhande uitstekende dingen bedacht, waaronder ook de mnemotechniek.¹⁰ En ook u beiden vreesde hij niet, Polydeuces, u die eens, toen het dak bijna instortte, mij naar buiten deed gaan, als enige van de gasten aan het banket, toen het Crannonisch paleis, helaas, op de grote Scopadae neerstortte... (mijn vertaling)

Grof geparafraseerd luidt de passage: *schande, mijn gedenksteen is verdwenen*. Heel vreemd, want wie zegt dit nu eigenlijk? De dode dichter wiens stem uit het niets, of liever, uit Callimachus' tekst opklinkt. Deze paradox speelt welbewust in op allerlei typische motieven uit de Griekse poëzie, en dan met name de epigrammatische traditie, en de poëzie van Simonides zelf. In de Griekse epigramtraditie vinden we veel literaire grafschriften waarin de gedenksteen het woord neemt, en de voorbijganger aanspreekt met frasen als “Reiziger sta even stil: ik bedek het graf van X, de zoon van Y”. Er zijn ook grafschriften die nog een stap verder gaan, en de dode zelf het woord geven: “Ik lig hier, Y, de zoon van Z.” Callimachus gaat, natuurlijk, nog een stap verder en laat de dode Simonides (die normaalgesproken via zijn grafsteen zou moeten spreken: “Hier lig ik, Simonides van Ceos”) het feit beklagen dat die grafsteen nu juist verdwenen is.

¹⁰ Het verhaal dat Simonides door de Dioscuren gered zou zijn van een wisse dood, en als enige overlevende alle doden kon identificeren door middel van zijn mnemotechniek wordt ook door Cicero vermeld in *De Oratore* II 352.

Tegelijkertijd vormt het feit dat we Simonides' stem toch nog kunnen horen een geraffineerd commentaar op een ander typisch motief uit de Griekse poëzie, namelijk dat poëzie langer meegaat dan het materiële monument. Het is een alom bekend en aanvaard gegeven in de Griekse en Romeinse poëzie dat een gedicht, en de roem (*kleos*) die het met zich brengt, eeuwig leeft, terwijl een grafsteen of een bronzen beeld toch door de tand des tijds wordt aangevreten. Simonides zelf verwerkte dit idee meermaals in zijn eigen gedenkgedichten, onder andere in zijn beroemde ode aan de helden die in de Perzische oorlog vielen bij Thermopylae:

τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων
 εὐκλεῆς μὲν ἂ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότμος,
 βωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ γόνων δὲ μνάστις, ὁ δ' οἶτος
 ἔπαινος. (10)

ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὔτ' εὐρὼς
 οὔθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος ἀνδρῶν
 ἀγαθῶν. (12)

ὁ δὲ σηκὸς οἰκέταν εὐδοξίαν Ἑλλάδος εἴλετο
 μαρτυρεῖ δὲ Λεωνίδαο ὁ Σπάρτας βασιλεὺς,
 ἀρετᾶς μέγαν λελοιπῶς κόσμον ἀέναόν τε κλέος
 (Simonides fr 11 Bergk =Diodorus Siculus *Bibl. Hist.* 11.11.6)

Van hen die in Thermopylae gestorven zijn is het lot roemvol, de dood schoon, een altaar is hun graf, herinnering vervangt de weeklacht, een lofzang de lijkzang. Een dergelijk monument van helden zal noch de roest noch de Albedwinger Tijd ooit aantasten. Deze tombe koos de roemruchte reputatie van Griekenland tot haar inwoner. Leonidas de heerser van Sparta getuigt hiervan door zijn nalatenschap: een groot sieraad van moed en een onsterfelijke roem. (mijn vertaling)

Het is dus zeer ironisch dat juist de dode Simonides in fr. 64 zo van streek is over het feit dat zijn graf verdwenen is: hij zou beter moeten weten. Poëzie overleeft immers het monument? Tegelijkertijd vormt zijn klacht over het verdwijnen van de grafsteen het bewijs dat poëzie duurzamer is dan die steen: in Callimachus' poëzie leeft Simonides immers voort. Hier benadrukt het gedicht zodoende zijn eigen artificiële status als tekst: ieder die dit leest, is zich bewust van het feit dat wat hier beschreven wordt alleen in poëzie mogelijk is. Alleen in een tekst kan een dode dichter herleven, en sterker nog, klagen over het feit dat het monument dat hem moest gedenken verdwenen is.

En zo wordt de tekst waarin deze klacht staat zelf weer een monument voor de oneindige mogelijkheden van de poëzie.

Harder's nieuwe editie

En nu is Callimachus' paradoxale gelijk op dit punt maar weer eens bewezen. Uit de snippers herrijst Callimachus' meesterwerk andermaal in de belangrijke nieuwe editie van de *Aetia* van Callimachus van Annette Harder. Nog steeds is het werk fragmentarisch; de uitgave telt een 190 fragmenten. Sommige daarvan bestaan uit een soort morsecode van voornamelijk gaten, puntjes en haken om aan te geven wat er weg is. Andere tellen enkele of zelfs tientallen verzen, en weer andere zijn geheel in het Latijn gesteld (de *Lok van Berenice*, in de versie van Catullus), een taal die Callimachus natuurlijk niet beheerste. Van sommige fragmenten, tot slot, blijft simpelweg onduidelijk of ze wel tot het gedicht behoren. Men vraagt zich soms bijna af of Callimachus zelf de gemutileerde verzen nog zou kunnen plaatsen. Uit die vele, kapotte, onooglijk kleine, en completere fragmenten weer een geheel maken, er gewogen en buitengewoon inclusief een commentaar op schrijven, dat recht doet aan de honderden wetenschappelijke publicaties die in de loop der tijd aan dit erudiete, verfijnde en opzettelijk obscure gedicht gewijd zijn geweest... het klinkt zowaar als een parallelle onderneming aan Callimachus' eigen filologische werkzaamheden in de bibliotheek van Alexandrië, met name zijn beroemde *pinakes*.

En dan, had Callimachus ook maar ooit kunnen denken dat er op zijn waarschijnlijk circa 5000 woorden tellende gedicht nu een meer dan 1000 bladzijden tellend commentaar zou verschijnen, in een hem geheel onbekende taal? Hoewel de dichter zelf een notoir liefhebber van het kleine maar fijne was, zeker als het ging om boeken (beroemd is zijn uitspraak "een groot boek is een groot kwaad", fr. 465 Pf. uit Athenaeus 3.72a), zal iedereen die Callimachus' werk een warm hart toedraagt de verschijning van dit grote boek toch een groot goed noemen. Nooit eerder is er sinds het verdwijnen van de *Aetia* een zo compleet overzicht van het gedicht verschenen en daarmee is het boek een instant-klassieker. Wat daar ook nog aan bijdraagt is het verstandige, gewogen oordeel dat er steeds uit de lemma's en inleidingen spreekt. Want hoewel de stroom wetenschappelijke artikelen en boeken over Callimachus enorm is, en soms bijna even polemisch van karakter als de auteur zelf, slaagt het commentaar van Harder erin steeds een betrouwbaar, open beeld te schetsen van wat er met waarschijnlijkheid over de *Aetia* kan worden aange-

nomen, door alle belangrijke publicaties te noemen, een afweging te maken, en de lezer de keuze te bieden.

In die zin is het dus ook een boek dat het donderen aan Zeus overlaat en het balken aan ezels, en zo ondanks zijn omvang eer bewijst aan de Callimacheïsche roep tot *leptotes*, een woord dat niet alleen elegante verfijning aanduidt, maar ook een bepaalde bescheidenheid. Daardoor zal het ongetwijfeld een belangrijke nieuwe impuls voor bestudering van het gedicht vormen; want wat we van de *Aetia* weten is hierin te vinden.

Bibliografie

- Harder, M.A. 2000. *Kallimachos, 'Geen zang vol luid gedreun'* (Obolos 10). Inleiding, vertaling en commentaar Annette Harder. Groningen: Ta Grammata.
- Harder, M.A. 2012. *Callimachus Aetia Introduction, text, Translation and Commentary, vol. 1 and 2*. Oxford: Oxford University Press.
- Pfeiffer, R. 1949. *Callimachus vol. 1 fragmenta*. Oxford: Oxford University Press.